

зависности и извјесног проширења Црне Горе и Србије, југословенско питање у суштини се веома заострило. У Далмацији се народњаци подијелише на српску и хрватску странку. Томе је много допринио клерикализам, како католички тако и православни. Сава Бјелановић, ученик и поклоник либералних идеја Светозара Милетића, покренуо је у Задру „Српски глас“, антиаустријски и антиклерикално (према обје цркве) усмјерен.

Но, већ од 70-их година све је мање оног директног материјала за насловљену тему. Истина, и они интензивнији односи Војводине и Далмације у овој презентацији манифестује се углавном кроз везе и акције истакнутих политичких дјелатеља. Зато, када Београд преузима улогу главног културног и политичког центра српског наро-

да, улога Новог Сада, природно, релативно се све више смањује. Милутиновићева књига се, на примјер, завршава додирима између Васе Стајића и Јосипа Смодлаке пред I свјетски рат.

Из богатог материјала ове књиге осјећа се онај тешко мјерљиви а тако велики утицај и улога војвођанских Срба на изградњу национално-политичке идеологије и националне свијести код Срба уопште. У сталном отпору великодржавној идеји сентиштанске Хунгарике, војвођански Срби су толико инспирисали и подстицали отпор и борбу против германског продора на исток, италијанске иреденте као и, наравно, отоманске владавине у нашим земљама.

На крају књиге је лијепо срећен и користан регистар личних имена.

Новак Ражнатовић

Вера С. Гавриловић: ЖЕНЕ ЛЕКАРИ У РАТОВИМА 1876—1945.
НА ТЛУ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Београд 1976, стр. 224

Научно друштво за историју здравствене културе Југославије дало је запажен допринос изучавању свих домена здравствене културе кроз историју свих наших народа, у првом реду објављујући радове наших познатих аутора који се баве овом тематиком. Настављајући такву активност, оно је објавило и књигу Vere С. Гавриловић — Жене лекари у ратовима 1876—1945. на тлу Југославије.

Аутор ове књиге је познати писац и афирмисани историчар на пољу историје здравствене културе. Многи су разлози њеног научног опредјељења за ову тему. Чињеница да се о овој теми није писало потпуније, иако постоји доста изворног материјала, и жеља да се прикаже и реално процијени изузетан допринос жена лекара борби народа за слободу и истакне њихова запажена улога у развоју санитета и здравствене културе у цјелини — свакако су били одлучујући разлози да Вера С. Гавриловић овоме послу приђе са много научне савјести и упорно-сти истраживача.

Полазећи од сопствене оцјене да постоји велики несклад између онога што су у минулим ратовима учиниле жене љекари и онога што је о њиховом дјелу речено, В. Гавриловић је усмјерила своја истраживања у правцу потпунијег сагледавања овога недовољно обрађеног подручја из историје нашег санитета, увјерена да ће се тиме исправити неправда учињена женама љекарима — несебичним борцима у овим судбоносним данима наше историје.

Књига Жене љекари у ратовима 1876—1945. на тлу Југославије, која је 1975. године одбрањена као докторска теза, хронолошки захвата веома велико раздобље, у којему доминирају три велика искушења — три рата, од којих је сваки представљао својеврсну прекретницу у историји наших народа. Балкански ратови 1912—1913. године означили су коначан силазак турске империје са балканског тла; у првом свјетском рату 1914—1918. пала је још једна империја, која је вјековима била окупацио-на сила дијела подручја на коме

су живјели наши народи и, најзад, у истом рату наши народи су се први пут нашли у једној заједничкој држави, иако она није била онаква каквом су је они замишљали; на крају, у посљедњем рату 1941—1945. наши народи су се у заједничкој борби изборили за нову државу, засновану на принципима пуне равноправности и солидарности. Било је очекивати да у право овакве историјске прекретнице сугерирају рјешења у погледу композиције назначене књиге. Аутор их, међутим, само дјелимично слиједи, јер књигу дијели на два битна поглавља; доба ратова 1876—1918. и доба НОР-а 1941—1945. Истина, у првом дијелу постоје двије цјелине: балкански ратови 1912—1913. и први свјетски рат 1914—1918.

Излажући основну материју према замишљеном концепту, аутор не само што пружа занимљиве податке о организованом доприносу жена љекара развоју санитета већ нам и саопштава још занимљиве детаље о њиховим личним судбинама, за које је заиста било тешко прикупити податке. Драгоцјени су подаци који говоре да у балканским ратовима активно учествује 21 жена — љекар, како у војном санитету тако и у војним болницама. У првом свјетском рату, са око 40 наших жена љекара другују и иностране лекарке, што говори о солидарности њихових народа са борбом наших народа за ослобођење. Казивања аутора су фундирана на архивској документацији, а често су илустрована факсимилима и фотографијама архивског карактера и значаја.

Други дио књиге третира период НОР-а 1941—1945. Он је и обимом већи и садржајем богатији од првог дијела. Иако је за њега било неупоредиво више архивског и другог материјала, ипак је требало савладати тешкоће које су резултирале од недовољне аутенти-

чности докумената које је требало провјеравати уз ослон на личне изјаве преживјелих свједока.

Познате су тешкоће са којима се сукобљавао НОП већ на самом почетку и у погледу оснивања и рада партизанског санитета. Евидентан је био недостатак здравственог кадра, јер га ни у старој Југославији није било довољно. У таквој ситуацији одређење 37 жена на љекара за НОП већ 1941. године, међу којима је било и неколико жена љекара из Црне Горе, представља значајан допринос општим напорима НОП-а да се рат хуманизује у могућој мјери. Тај број се из године у годину повећавао. Укупно је у НОП-у учествовала 173 жена-љекар, од којих је 28 страдало. У овом дијелу књиге изложени су подаци о профилу овога кадра, о специјалности, затим о њиховој територијалној и националној припадности итд. Сви ови подаци сугерирају утисак о заиста важном доприносу жена-љекара у санирању здравља бораца и народа уопште, што је у крајњем смислу значило допринос општој броби за слободу народа. Књига је иначе много занимљивија када говори о судбинама ових жена, које су и у најтежим ратним ситуацијама биле и жене и ратници, и мајке и борци. Излажући се страхотама рата, оне су прије свега имале у виду свој хумани љекарски позив.

Велика је заслуга Вере С. Гавриловић што је наша наука први пут добила цјеловито дјело из историје здравствене културе.

И поред неких слабости, ова за даља проучавања ове научне књига ће послужити као основа теме. Она ће, вјерујемо, имати и васпитни значај, јер ће примјер храбрих жена љекара бити подстицај будућим генерацијама дјевојака које се буду одређивале за овај позив.

Зоран Лакић

Љубомир Андрејић: БИБЛИОГРАФИЈА О НАРОДНОЈ НОШЊИ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА

Етнографски музеј у Београду — посебна издања, 1976. год.

Изузетно вриједан прилог прослави 75. годишњице самосталног рада Етнографски музеј Београда

је дао недавно издатом Библиографијом о народној ношњи југословенских народа, за којом се одав-